

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 58.053.053 Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата філологічних наук, доцента,
доцента кафедри української мови та славістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Бабій Ірини Михайлівни

на дисертацію **Струганця Павла Борисовича** на тему «**Футбольний репортаж: типологія лексичних номінацій і текстових структур**»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 Гуманітарні науки
зі спеціальності 035 Філологія

Всебічний аналіз дисертаційної роботи Струганця Павла Борисовича на тему «Футбольний телерепортаж: типологія лексичних номінацій і текстових структур» дає змогу сформувати узагальнені висновки про актуальність, обґрунтованість наукових положень, висновків, рекомендацій дослідження, достовірність та значущість отриманих результатів, наукову новизну, теоретичну і практичну цінність, надати загальну оцінку дисертації, результати якої представлено для захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії на засіданні разової спеціалізованої вченої ради ДФ 58.053.053 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка.

Актуальність теми та її зв'язок із галузевими програмами. В останні десятиліття в лінгвістиці особливої актуальності набуло вивчення усного мовлення. Рецензована дисертація Павла Борисовича Струганця присвячена розгляду футбольного телерепортажу як усного спонтанного мовлення, аналізу його різнорівневих мовних засобів. У науці сьогодні помітно активізувалася увага дослідників до вивчення мови спорту, мови футболу зокрема, але треба констатувати, що досі немає ґрунтовних комплексних досліджень футбольного

телерепортажу. Відсутність таких лінгвістичних розвідок, потреба вдосконалення мовної культури футбольних журналістів увиразнює актуальність рецензованої праці.

Павло Борисович Струганець ґрунтовно представив теоретичні аспекти дослідження українських і зарубіжних науковців, чії праці стали засадничими для здійснення лінгвістичного аналізу футбольного телерепортажу. Водночас дисертант сформулював власне бачення досліджуваної наукової проблеми, обґрунтував сутність базових понять: «футбольний репортаж», «лексична номінація», «текстова структура»; визначив дефініцію поняття «футбольний репортаж» та подав його основні ознаки. Опрацювавши чимало наукових теоретичних праць, дослідник виокремив та описав сучасні підходи до дослідження спортивного контенту. Зазначимо також, що Павло Борисович Струганець обґрунтував та запровадив власну концепцію аналізу мови футбольного телерепортажу як усного спонтанного мовлення.

У роботі дисертант аргументовано та переконливо окреслив чинники, що зумовили актуальність студіювання мови прямого футбольного телерепортажу, а саме: важливість суспільної функції української мови в новітньому масмедійному просторі в час російського вторгнення; необхідність системного вивчення якості усного мовлення спортивної сфери; розширення дослідницької наукової парадигми – від структуралістської до антропоцентричної, оновлення методологічних і методичних підходів до аналізу тексту; потреба різнорівневого аналізу усного тексту; необхідність укладання електронних тезаурусів, розвиток корпусної лінгвістики, ресурси якої повинні відображати мову спорту; потреба в матеріалах для вдосконалення культури мови журналістів сфери футболу. Усе це переконує у безсумнівній актуальності здійсненого дослідження Павла Борисовича Струганця.

Тема дисертації відповідає пріоритетному науковому напрямку «Проблемні питання сучасної лексикології, граматики та когнітивної лінгвістики» (реєстраційний номер 0120U102350) кафедри української мови та славистики Тернопільського національного педагогічного університету імені

Володимира Гнатюка. Тему дисертації затвердила вчена рада Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 6 від 22 грудня 2020 року).

Наукова новизна результатів проведених досліджень та їх наукова обґрунтованість. Наукові положення і висновки, представлені в дисертації Павла Борисовича Струганця, є аргументованими і переконливими. Наукова новизна дослідження не становить сумнівів і полягає в тому, що в ній уперше вмотивовано необхідність аналізу прямого футбольного телевізійного репортажу як різновиду усного спонтанного мовлення та здійснено комплексний аналіз виявлених у ньому домінантних мовних явищ; виокремлено й охарактеризовано лексичні номінації та текстові структури, розглянуто семантико-стилістичні, структурно-системні та комунікативно-прагматичні ознаки у футбольному телерепортажі, простежено їх стилістичний потенціал як виразників образності.

Новизна роботи зумовлена й тим, що в лінгвістиці поки що не простежуємо сутнісного визначення поняття «футбольний репортаж». У дисертації Павла Борисовича Струганця, власне, представлено й охарактеризовано це поняття, визначено й описано його категорійні риси.

Відродно, що в роботі вперше запропоновано авторську методику інтегрального аналізу усного спонтанного мовлення, зокрема зі сфери футболу, через міжрівневий аналіз лексичних номінацій і текстових структур з урахуванням їх семантико-стилістичних і комунікативно-прагматичних рис у прямому футбольному телерепортажі. Дослідження виконано на перетині різних галузей науки: лінгвістики тексту, лексикології, термінознавства, граматики, лінгвостилістики, медіалінгвістики, прагматики.

Новизну роботи засвідчує й представлений у роботі авторський алгоритм типологізації лексичних номінацій, домінантних у прямому футбольному телерепортажі, охарактеризовано типи текстових структур у парадигмі масмедійного тексту.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність роботи полягає в тому, що в ній здійснено інтегральне дослідження мови прямого футбольного телерепортажу на помежовій зоні різних лінгвістичних галузей, виявлено та схарактеризовано домінантні лексичні номінації, проаналізовано типи текстових структур в їх кореляції з диференційними семантичними, комунікативними і прагматичними ознаками масмедійного тексту. Зібраний матеріал можна використати для укладання словника футбольної лексики, поповнення загальномовних словників, вивчення терміної лексики української мови.

Результати та матеріали дисертації можуть використати викладачі у лінгводидактиці, а саме: під час опрацювання лінгвістичних курсів «Лексикологія», «Синтаксис», «Стилістика», «Лінгвістика тексту», а також у підготовці журналістів.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Структура дисертаційної роботи відповідає вимогам до такого виду наукових робіт. Список використаних джерел включає 201 позицію, 20 з яких видано іноземними мовами. Основний зміст дисертації викладено на 181 сторінці. Загальний обсяг дисертації – 214 сторінок.

Дисертація написана державною мовою та подана у вигляді рукопису. Її оформлення відповідає вимогам, визначеним наказом МОН України № 40 від 12.01.2017 р.

Дисертація Павла Борисовича Струганця містить нові, раніше не захищені наукові положення, а здійснений аналіз та результати дослідження розв'язують актуальну наукову проблему.

Зміст і структура роботи відповідає меті та поставленим завданням. Дисертація відзначається цілісністю та логічністю викладу наукового матеріалу. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі дисертант аргументовано та переконливо обґрунтував вибір теми, її актуальність. Визначив мету, завдання, об'єкт, предмет, джерельну базу

дослідження. Зазначені наукова новизна і теоретичне значення не викликають сумнівів та відповідають меті, завданням і висновкам. Указано на особистий внесок здобувача та відповідність публікацій. Обґрунтовано методику аналізу, зв'язок роботи з науковими темами.

Дисертація Павла Борисовича Струганця має традиційну структуру, містить теоретичну і практичну частини. У *першому розділі* проаналізовано теоретичні засади дослідження мови футбольного телерепортажу, здійснено огляд праць вітчизняних і зарубіжних учених, висвітлено сутність репортажу в контексті розвитку спортивної журналістики, виділено основні ознаки репортажу (наочність, динамічність, інформативність). В огляді засадничих для студіювання праць звернено увагу на дискусійні лінгвістичні питання, наприклад, щодо ототожнення дискурсу і тексту. Виокремлено й описано сучасні підходи до дослідження спортивного репортажу, зокрема футбольного, виділено основні вимоги до професійного спортивного журналіста. Охарактеризовано ключові мовні одиниці футбольного телерепортажу: лексичні номінації і текстові структури, описано методологічні засади їх дослідження.

Важливим здобутком цього розділу є розгляд запропонованого дисертантом алгоритму різнорівневого лінгвістичного аналізу прямого футбольного телерепортажу. Зазначимо, що дисертант опрацював значну джерельну базу, продемонстрував уміле володіння науковою термінологією.

Предметом аналізу *другого розділу* роботи стали лексичні номінації, домінуючі у футбольному телерепортажі, а саме: футбольні терміни, лексика з семою «дія», емоційна лексика, іншомовні лексичні ресурси, фразеологізми, субстандартна лексика. У роботі послідовно представлено класифікації та аналіз виокремлених лексичних номінацій.

Розглянуто термінну лексику як вагомий складник футбольного телерепортажу, здійснено поділ виявлених терміноодиниць на три основні категорії: 1) терміни футбольної галузі (загальноспортивні, міжгалузеві

спортивні і власне футбольні терміни); 2) екстрагалузеві термінологічні одиниці; 3) термінологізовані загальноновживані лексичні одиниці.

Серед домінантних у футбольному телерепортажі лексичних номінацій виокремлено й охарактеризовано лексику із семою «дія» як ключову у футбольному дискурсі. Наголошено на частотності дієслів різних родів дієслівної дії та експресивному навантаженні таких номінацій у контексті спортивного репортажу. Простежено активність уживання емоційної лексики, проаналізовано її з погляду стилістичної ролі та граматичного вираження.

За спостереженнями дисертанта, частотну групу у футбольному телерепортажі становлять запозичені лексеми. У роботі здійснено їх класифікацію, зокрема виділено два типи іншомовізмів: лексичні одиниці, що належать до футбольної терміної лексики, і загальноновживані лексичні одиниці. У результаті проведених зіставлень найбільше запозичень виявлено з англійської мови. Дисертант слушно наголошує на необхідності збереження балансу між питомою та запозиченою лексикою в сучасній комунікації.

Виявлено активне використання у футбольному телерепортажі фразеологізмів, здійснено їх поділ на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення.

Третій розділ дисертації присвячено розгляду домінантних текстових структур у футбольному телерепортажі. Проаналізовано текстові структури як експліканти ознак тексту через систему текстових категорій. Охарактеризовано текстові категорії в різних аспектах: на рівні семантики – текстові категорії інформативності, континууму подій, дискретності і зв'язності; комунікативності – текстові категорії антропоцентричності та діалогічності; прагматики – текстову категорію модальності (підкатегорії референційності, оцінки, експресивності). Варто поцінувати також те, що основні положення дисертації підтверджує вдало підібраний ілюстративний матеріал.

У роботі застосовано метод контент-аналізу, метою якого було підтвердити реалізацію всіх фактуальних текстових показників, а також

виявити домінантні з них на початку футбольного матчу. Здійснений контент-аналіз, який підтвердив робочу гіпотезу, є вагомим здобутком цього розділу.

Предметом аналізу *четвертого розділу* «Лексичні номінації і текстові структури як експліканти образності» стали метафори, епітети і порівняння, виявлені у футбольному телерепортажі. Виокремлено й проаналізовано п'ять основних метафоричних моделей: «футбол – предмет», «футбол – людина», «футбол – відчуття», «футбол – суспільство», «футбол – природа». Виявлено також активне вживання у футбольному телерепортажі епітетів і порівнянь, охарактеризовано їх як потужні засоби мовновиражальної експресії. За домінантними дистрибутами виділено та описано епітети на позначення характеристики гравців, дій гравців; на позначення дій команд, дій арбітрів; епітети, які характеризують матч, процес гри. У роботі детально проаналізовано семантичні групи та граматичне вираження виявлених порівнянь, доведено вагому емоційно-експресивну роль цих засобів у контексті футбольного дискурсу. Виділено загальномовні та індивідуально-авторські образні засоби з опорою на їх стилістичні характеристики.

Висновки в роботі чіткі, логічні, аргументовані, демонструють основні результати виконаного дослідження. Вони ґрунтуються на узагальненнях, підсумкових твердженнях, викладених у кінці кожного розділу.

Список використаної літератури містить значну кількість опрацьованої літератури та засвідчує глибокий рівень вивчення досліджуваної проблеми. Список оформлено з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», який відповідає вимогам МОН України до оформлення дисертації.

Додатки до роботи містять «Контент-аналіз фактуальних текстових показників у футбольному телерепортажі» (Додаток А) і список опублікованих праць із теми дисертації (Додаток Б).

Структурування, виклад наукового матеріалу й оформлення роботи Павла Борисовича Струганця здійснено відповідно до вимог до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

У роботі представлено новий інтегральний підхід до розгляду футбольного телерепортажу як усного спонтанного мовлення. Дисертант вдало систематизує та інтерпретує домінантні лексичні номінації і текстові структури. Зміст роботи розкриває ключові положення, аспекти задекларованої теми, відповідає меті і завданням.

Повнота викладу основних положень дисертації в наукових публікаціях. Ключові положення й результати дисертації опубліковані в необхідному обсязі в наукових виданнях України та за кордоном, пройшли відповідну апробацію на міжнародних та всеукраїнських конференціях, засіданнях кафедри загального мовознавства і слов'янських мов (2020-2023 рр.), кафедри української мови та славістики (2023-2024 рр.) Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Основні результати дисертації належним чином висвітлені й апробовані у 10 публікаціях, із них 1 стаття (у співавторстві) у журналі, що індексується в наукометричній базі даних Web of Science; 4 статті у періодичних наукових фахових виданнях України, 1 стаття у періодичному закордонному науковому виданні; 4 публікації у збірниках матеріалів і тез конференцій.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Оцінка рівня виконання наукового завдання та рівня оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Сформульовану здобувачем мету дослідження, що полягала у здійсненні інтегрального аналізу прямого футбольного телерепортажу в оновленій парадигмі лінгвістичного знання на основі типологізації міжрівневих мовних засобів – лексичних номінацій і текстових структур, вважаємо досягнутою. Засвідчено ґрунтовне опрацювання

наукових джерел, систематизацію основних підходів та концепцій учених щодо аналізу усного мовлення, щодо характеристики футбольного дискурсу, вироблення власної концепції аналізу мови футбольного телевізійного репортажу.

Чітко сформульовані теоретичні положення підтверджено проаналізованим фактичним матеріалом. Звертаємо увагу на наукову логічну послідовність, чіткість викладу інформації, наукову обґрунтованість основних положень дисертації. Здійснене дослідження засвідчує глибоке проникнення досліджуваною науковою проблемою дисертантом, високий рівень володіння методами наукового пізнання та пошуку, а також методикою їх використання. Застосовані в роботі методи дослідження теоретичного і практичного характеру (метод суцільної вибірки, компонентного аналізу, функційний метод, трансформаційний метод, контент-аналіз, кількісний аналіз, описово-аналітичний метод) дозволили визначити теоретичні передумови дослідження, здійснити інтегральний лінгвістичний аналіз футбольного телерепортажу в парадигмі різних наукових галузей: лінгвістики тексту, лексикології, термінознавства, граматики, лінгвостилістики, медіалінгвістики, прагматики.

Високо оцінюємо ретельність дисертанта в аспекті систематизації зібраних фактів, а також у фіксації та паспортизації ілюстративного матеріалу.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. Під час рецензування дисертації порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) та текстових запозичень не виявлено. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі ідеї та наукові положення, викладені в ній, одержані автором особисто.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертації Павла Борисовича Струганця, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Певні міркування викликав підрозділ 2.5, присвячений розгляду фразеологізмів, виокремлених у проаналізованих футбольних телерепортажах.

На наш погляд, варто було ширше проаналізувати трансформовані фразеологізми, виділити та схарактеризувати способи трансформацій, семантичні та структурно-семантичні модифікації фразеологічних одиниць.

2. У підрозділі 4.2 «Епітети» ґрунтовно охарактеризовано епітети як вагомі оцінно-експресивні засоби у футбольному телерепортажі. Дисертант також зазначає, що «частина епітетів має метафоричний характер». Мабуть, доречно було б увести в роботу поняття «метафоричні епітети», які виникають на умовно-образних асоціаціях, містять глибше образно-сміслову навантаження у контексті, ніж звичайні епітети. Йдеться про сполуки *дзеркальний матч*, *філігранний перехід* та деякі інші.

3. У підрозділі 4.3 «Порівняння» серед узуальних порівнянь, виявлених у проаналізованих футбольних телерепортажах, наведено порівняння на зразок *як по нотах* (зі значенням «ніби за наперед продуманою схемою»), *як манна небесна* (зі значенням «що-небудь бажане, прismsне, легкодоступне»), *як бджоли на мед* і под. Традиційно ці порівняння називають фразеологічними (або ж компаративними фразеологізмами), вони зафіксовані у фразеологічних словниках, оскільки відзначаються стійкістю значень, повторюваністю, відтворюваністю у мовленні тощо. На наш погляд, варто було також їх так означити (фразеологічні порівняння) і схарактеризувати як окрему групу.

4. Оскільки зібрано великий за обсягом ілюстративний матеріал, пропонуємо в майбутньому укласти словник футбольних термінів чи інші словники.

Висловлені рекомендації, зауваження і побажання не є принциповими й не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок.

Аналіз дисертації Струганця Павла Борисовича «Футбольний телерепортаж: типологія лексичних номінацій і текстових структур» та опублікованих за результатами дослідження праць слугує підставою для констатації, що дисертація є самостійною, цілісною і завершеною науковою

працею, яка має безперечну наукову новизну, теоретичне і практичне значення, а також відповідає вимогам спеціальності 035 Філологія.

Дисертація Струганця Павла Борисовича «Футбольний телерепортаж: типологія лексичних номінацій і текстових структур» на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія відповідає чинним вимогам, зокрема Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», що дає підстави для присудження Павлу Борисовичу Струганцю наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Ірина БАБІЙ

